

ความทรงจำของเมืองสองฝั่งแม่น้ำโขง : มุกดาหาร และสะหวันนะเขต

สัญญา ธิงประเสริฐ*

“ประวัติศาสตร์” มุกดาหาร และสะหวันนะเขต

คนไทยอีสานทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงพูดภาษาลาว มีวัฒนธรรมคล้ายกับคนลาวทางฝั่งซ้าย ก็เพราะสืบสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันคือผู้ที่เคยอาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงที่ปัจจุบันนี้เป็นพรมแดนของประเทศไทยและลาว^๑ สมัยก่อนเคยมีอาณาจักรลาวล้านช้างปกครองผู้คนสองฝั่งโขงในบริเวณดังกล่าว

อาณาจักรล้านช้างสถาปนาขึ้นโดยเจ้าฟ้าภูมิ ซึ่งได้รวบรวมชุมชนชาวลาวริมฝั่งโขงเข้าไว้ใต้อำนาจ โดยมีหลวงพระบางเป็นเมืองหลวง เมื่อ พ.ศ.๑๘๔๖ (หลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ๓ ปี) ต่อมาในช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๑ การรุกรานของพม่าทำให้กษัตริย์ลาวย้ายเมืองหลวงมาที่เวียงจันทน์ และในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ หลังรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชปัญหาการสืบราชสมบัติเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งจนอาณาจักรล้านช้างต้องแบ่งแยกออกเป็น ๓ อาณาจักร คือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสัก

พ.ศ.๒๓๒๒ สยาม(ตั้งแต่สมัยธนบุรี)ได้เข้ายึดอาณาจักรลาวทั้งสามเป็นเมืองประเทศราช อำนาจของสยามได้ดึงดูดให้มีการอพยพคนจากฝั่งซ้ายมายังฝั่งขวาหรือภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน เกิดเมืองทางฝั่งขวาที่ตั้งขึ้นมาใหม่โดยชาวลาวแต่ขึ้นต่ออำนาจสยามเป็นจำนวนมาก ความพยายามต่อต้านอำนาจสยามของเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ทำให้สยามทำลายเวียงจันทน์ กวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์ลงมาอยู่รอบๆกรุงเทพฯ และยังคงมีนโยบายย้ายผู้คนจากฝั่งซ้ายมายังฝั่งขวาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมีผู้กล่าวว่า “มีชนเชื้อสายลาวอาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่าลาวเสียอีก”^๒

ขณะนั้นเป็นเวลาที่ยุโรปได้ขยายอำนาจอาณานิคมเข้ามาสู่ดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง หลังจากแผ่อำนาจเหนือเวียดนามระหว่างพ.ศ.๒๔๐๒-๒๔๒๘ ฝรั่งเศสได้อ้างสิทธิของการเป็นผู้ปกครองเวียดนามเข้าคุ้มครองลาว โดยอ้างสิทธิของเวียดนามที่เคยมีอำนาจเหนือลาว ทำให้เกิดความขัดแย้งกับสยามซึ่งกำลังพยายามเพิ่มอำนาจของตนในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงอยู่ในขณะนั้น

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

^๑ ยกเว้นพรมแดนทางเหนือแถบไซยะบูลี กับภาคใต้แถบปากเซที่แม่น้ำโขงไม่ได้เป็นพรมแดนไทย-ลาว

^๒ มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์. (๒๕๕๓). ประวัติศาสตร์ลาว. หน้า ๒๑.

ความเป็นคนไทยอีสาน และความเป็นคนลาวได้แยกจากกันโดยอำนาจของฝรั่งเศสที่บังคับให้สยามยอมรับแม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนแบ่งอำนาจของชาติทั้งสองในพ.ศ.๒๔๓๖ คนทางฝั่งซ้ายเข้าสู่ยุคใหม่ของประวัติศาสตร์ด้วยการถูกรวมเข้าในระบอบการปกครองอาณานิคมอินโดจีนของฝรั่งเศสก่อนจะได้รับเอกราชในอีก ๖๐ ปีต่อมา คนทางฝั่งขวาเข้ามาสู่การปกครองของสยามกลายเป็นส่วนหนึ่งของคนไทย ในช่วงเวลาที่สยามเปลี่ยนตัวเองเป็นรัฐสมัยใหม่ ไม่ใช่รัฐที่ขยายอำนาจเพื่อเรียกร้องบรรณาการจากคนต่างชาติต่างภาษาแบบโบราณ แต่พยายามรวมให้คนต่างชาติต่างภาษาให้อยู่ใต้การปกครองของกรุงเทพฯ และทำให้ผู้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนไทยด้วยมาตรการต่างๆ

หลังจากการแบ่งดินแดนสยาม-ลาวโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเขตแดน เมืองมุกดาหารซึ่งเป็นเมืองที่เคยขึ้นกับอาณาจักรจำปาสัก ก่อนที่จะย้ายมาขึ้นต่อสยามในสมัยธนบุรี กลายเป็นเมืองที่อยู่ในดินแดนสยามริมฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ส่วนทางฝั่งซ้ายฝรั่งเศสได้ตั้งเมืองสะหวันนะเขตขึ้นมาอยู่ตรงข้ามกับเมืองมุกดาหารพอดี คนดั้งเดิมของมุกดาหาร และสะหวันนะเขตก็คือญาติพี่น้องชุมชนเดียวกันที่ถูกแยกจากกัน กลายเป็นคนต่างชาติที่อยู่ในภาวะแวดล้อมต่างกัน ทั้งด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ มาจนถึงปัจจุบัน แต่ก็ยังมีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงคนทั้งสองเมืองเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ(ซึ่งความเป็นไทยหรือความเป็นลาวถูกประนีประนอมว่าเป็นพี่เป็นน้องกัน) ภาษา วัฒนธรรม รวมไปถึงความทรงจำอีกหลายอย่างที่ฝังผูกพันเมืองทั้งสอง ทั้งในฐานะญาติพี่น้องผู้คนกลุ่มเดียวกันในอดีต และเพื่อนบ้านต่างชาติที่อยู่ใกล้เพียงข้ามฝั่งแม่น้ำในปัจจุบัน

บรรพบุรุษของชาวมุกดาหารได้ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย เข้าร่วมในสังคมไทย โดยกระบวนการปกครอง-การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคมที่เชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆของประเทศไทย รวมทั้งการศึกษา จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวมุกดาหารปัจจุบันจะนึกถึงประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งก็คือประวัติศาสตร์ภาคกลาง ความสับสนของสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี กรุงเทพฯ ในฐานะประวัติศาสตร์ของตนเองได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับชาวสะหวันนะเขตก็รับเอาประวัติศาสตร์ลาวที่เล่าผ่านมุมมองของระบอบการปกครองต่างๆตั้งแต่อินโดจีนฝรั่งเศส ราชอาณาจักร และส.ป.ลาวเป็นประวัติศาสตร์ของตน ความเป็นไทยและความเป็นลาวของคนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต จึงเกิดจากการเลือกที่จะจำ เลือกที่จะลืม เลือกที่จะมองเรื่องเดียวกันในมุมมองที่ต่างกัน

แต่ขณะเดียวกันผู้คนสองฝั่งโขงก็มีประวัติศาสตร์หรือความทรงจำในแบบอื่นที่ยังคงแฝงอยู่ในประวัติเมือง ตำนาน เรื่องเล่า เรื่องราวของสถานที่สำคัญ ประเพณี วัฒนธรรม เป็นประวัติศาสตร์-ความทรงจำที่อยู่นอกเหนือประวัติศาสตร์ชาติ ประวัติศาสตร์-ความทรงจำแบบนี้จะมีส่วนเติมเต็มประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนสองฝั่งโขง และอาจจะทำให้สามารถเข้าใจ หรือเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์-ความทรงจำของเพื่อน ญาติ พี่น้องที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขงได้มากขึ้น

บทความนี้จะลองมาดูเรื่องเล่า ความทรงจำที่คนมุกดาหารและสะหวันนะเขตมีส่วนร่วมกันบางเรื่องโดยแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือตำนานศาสนาว่าด้วยที่มาของพระพุทธศาสนา ความเป็นมาของพระธาตุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สองฝั่งแม่น้ำโขง ตำนานที่สำคัญที่สุดคืออุรังคธาตุที่เห็นที่เรื่องการสร้างพระธาตุพนม อันเป็นพระธาตุที่สำคัญเป็นที่นับถือร่วมกันของคนสองฝั่งโขง มาถึงปัจจุบัน ตำนานอุรังคธาตุยังมีเรื่องย่อยหรือแตกออกไปเป็นตำนานของพระธาตุอื่นๆในบริเวณสองฝั่งโขงอีกหลายแห่งรวมทั้งตำนานพระธาตุอิงฮังของเมืองสะหวันนะเขต

อีกเรื่องหนึ่งคือประวัติความเป็นมาของเมือง ทั้งสองเมืองต่างก็เล่าเรื่องที่มาจากเมืองด้วยเรื่องเดียวกัน คือตำนานการอพยพของชาวนาน้อยอ้อยหนู และตำนานการอพยพของชาวเวียงจันทน์ มายังบ้านโพนสิมใกล้กับพระธาตุอิงฮัง ก่อนจะขยายตัวออกไปเป็นบ้าน เมือง ต่างๆ รวมทั้งมุกดาหาร และสะหวันนะเขต

ตำนานพระธาตุ

พื้นที่บริเวณจังหวัดมุกดาหาร และแขวงสะหวันนะเขตมีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่โบราณ บริเวณนี้เคยมีชุมชนที่มีความรุ่งเรืองมาก่อน เห็นได้จากโบราณสถานขนาดใหญ่คือพระธาตุอิงฮัง ที่อยู่ห่างจากตัวเมืองสะหวันนะเขตปัจจุบัน ๑๕ กิโลเมตร มีผู้สันนิษฐานว่าลักษณะดั้งเดิมเป็นศิลปะแบบจามปาสอดคล้องกับการที่ตั้งของมุกดาหาร-สะหวันนะเขตที่ใกล้กับด่านลาวบาวที่เป็นช่องเขาที่ใช้เป็นทางผ่านในการเดินทางจากเวียดนามเข้ามาถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงได้สะดวก ซึ่งในอดีตเวียดนามตอนกลางเคยเป็นดินแดนของอาณาจักรจามปามาก่อน และยังสัมพันธ์กับโบราณสถานขนาดใหญ่อีกแห่งหนึ่งคือพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม ที่อยู่ห่างจากเมืองมุกดาหารออกไปประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ศิลปะของพระธาตุพนมดั้งเดิมก็มีความเกี่ยวพันกับศิลปะจามเช่นเดียวกัน

ในความทรงจำของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขงพระธาตุทั้งสององค์มีความสำคัญในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนให้ความนับถือศรัทธา โดยมีตำนานเชื่อมโยงพุทธศาสนากับท้องถิ่น ตำนานที่สำคัญที่สุดของชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขงคือตำนานอุรังคธาตุ ที่ว่าด้วยประวัติการสร้างพระธาตุพนม โดยเล่าว่าเมื่อครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าเสด็จมายังสถานที่สำคัญบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงและทรงพยากรณ์ถึงบ้านเมืองที่จะเกิดขึ้นในบริเวณนี้ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน พระมหากัสปะได้อัญเชิญพระอุรังคธาตุ(พระธาตุส่วนหน้าอก) และพระธาตุส่วนอื่นๆมายังดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ผู้คนสองฝั่งโขงจึงได้ร่วมมือกันสร้างพระธาตุพนมเพื่อบรรจุพระอุรังคธาตุ รวมทั้งการสร้างพระธาตุอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย ในตำนานอุรังคธาตุฉบับภาษาลาวดั้งเดิมจะมีเรื่องราวต่อมาถึงยุคอาณาจักรล้านช้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสมัยที่มีการเขียนตำนานอุรังคธาตุ ขณะทีฉบับภาษาไทยจะตัดเอาเฉพาะตอนที่ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จมาจนถึงการสร้างพระธาตุพนม^๑

^๑ อุดร จันทวัน. (๒๕๔๗). ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอุรังคธาตุนิทาน. หน้า ๑๕-๑๘.

ตำนานอุรังคธาตุไม่ได้เป็นเพียงประวัติศาสตร์ ที่เล่าถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพระธาตุต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังเป็นวรรณกรรมสอนศีลธรรม และถือกันว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์นิยมให้พระผู้ใหญ่อ่านในงานบุญสำคัญ เป็นประเพณีที่มีร่วมกันทั้งสองฝั่งโขง พระธาตุพนมซึ่งเป็นศูนย์กลางของเรื่องจึงเป็นศูนย์กลางความศรัทธาของผู้คนหากมีโอกาสจะเดินทางไปสักการะ โดยเฉพาะในงานบุญพระธาตุคือวันเพ็ญกลางเดือน ๓ ความเคารพในพระธาตุทำให้คนสองฝั่งโขงหากจะประกอบกิจการงานอะไรก็จะรำลึกถึงองค์พระธาตุให้ปกป้องคุ้มครอง ลักษณะขององค์พระธาตุพนมได้กลายเป็นต้นแบบให้กับการสร้างพระธาตุ เจดีย์ ในดินแดนสองฝั่งโขงเป็นจำนวนมาก^๔

ส่วนพระธาตุอิงฮังแม้ว่าจะไม่ได้เป็นเรื่องหลักในอุรังคธาตุ แต่ก็มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกันเล่าไว้ในตำนานอุรังคธาตุ ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมายังดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ได้ทรงประทับนั่งเอนหลังพิงต้นรัง(อิงฮัง=อิงรัง) ต่อมาจึงมีการสร้างพระธาตุขึ้นในบริเวณดังกล่าวและได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนสันหลัง ไว้ที่องค์พระธาตุ บางตำนานที่เป็นฉบับชาวบ้านยังโยงไปเกี่ยวกับพระธาตุโพน พระธาตุอีกองค์หนึ่งที่อยู่ห่างไปทางใต้ของเมืองสะหวันนะเขตประมาณ ๓๕ กิโลเมตร โดยเล่าว่าพระพุทธเจ้าทรงประชวรจึงได้ประทับนั่งพิงต้นรังอันเป็นที่สร้างพระธาตุอิงฮัง และได้อาเจียนตรงบริเวณที่ต่อมามีการสร้างพระธาตุโพน (โพนแปลว่าลำไส้)^๕

ตำนาน-ความเชื่อทางศาสนาที่มีตำนานอุรังคธาตุเป็นแกนของเรื่องนี้เป็นความทรงจำร่วมกันของคนสองฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้เห็นว่าในบางด้านคนไทยอีสานและคนลาวมีความเชื่อร่วมกัน มีความรับรู้ต่อเรื่องราวเดียวกัน มีความศรัทธาในสิ่งเดียวกัน โดยมีสถานที่สำคัญและพระธาตุต่างๆ ที่ปรากฏในตำนานเป็นวัตถุพยาน

ความทรงจำแบบตำนานพระธาตุนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางศาสนา-ความเชื่อของคนสองฝั่งโขง หรือวัฒนธรรมแบบลาว-ไทยอีสาน เป็นส่วนประกอบที่รวมเข้ากับการมีประเพณี วัฒนธรรมทางศาสนา และความเชื่อที่มีร่วมกันทั้งสองฝั่งโขง อย่างบุญพระเวส หรือบุญผะเหวด ประเพณีบุญบังไฟ การนับถือฮีตสิบสองคองสิบสี่ หรือแม้แต่ความเชื่อเรื่องพญานาค กำเนิดของแม่น้ำโขง ก็มีเรื่องราวสำคัญอยู่ในตำนานอุรังคธาตุด้วย

หลังจากแยกเป็นคนไทยอีสาน กับคนลาว ผู้คนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงก็แยกกันในการเพิ่มเติมความทรงจำในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา-ความเชื่อของตน เช่น การปกครอง และการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย บทบาทของพระสายวิปัสสนาในอีสาน เรื่องราวและประวัติของเกจิอาจารย์ที่มีผู้ศรัทธา เป็นความทรงจำร่วมของชาวไทยพุทธที่มีชาวไทยอีสานรวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งด้วย ความทรงจำเหล่านี้ส่งไปถึงฝั่งซ้ายน้อยกว่าที่ส่งถึงกันในฝั่งขวามาก ขณะที่ทาง

^๔ เรื่องเดิม. หน้า ๑๑๐-๑๑๙.

^๕ ข้อมูลจากอาจารย์สมบุญ พมมะวง อาจารย์ประวัติศาสตร์วิทยาลัยสร้างครุสะหวันนะเขต

ฝั่งลาวก็มีความทรงจำของตนเอง ที่แยกจากฝั่งไทย โดยเฉพาะหลังจากที่ระบอบส.ป.ป.ลาว ควบคุมการศึกษา และกิจกรรมของคณะสงฆ์ลาวมากขึ้น แต่ความทรงจำดั้งเดิมที่คนทั้งสองฝั่งโขงมีร่วมกันยังมีอิทธิพล และเป็นแก่นสารสำคัญความเป็นคนลาว-ไทยอีสานมาถึงปัจจุบัน

ความทรงจำทางศาสนา หรือความเชื่อความศรัทธา ที่มีร่วมกันระหว่างกลุ่มคนสองฝั่งแม่น้ำโขงที่ถูกแบ่งแยกเป็น ๒ ประเทศนี้อาจถูกมองอย่างหวาดระแวงโดยรัฐ ที่จะสร้างความไม่เป็นเอกภาพ ราชการไทยจึงได้ตัดทอนอุรังคธาตุโดยเอาส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องสมัยกษัตริย์ล้านช้างออกไป คงเหลือแต่เรื่องการสร้างพระธาตุพนมซึ่งอยู่ในดินแดนไทย แต่ก็ไม่สามารถยกเลิกคัมภีร์ไบเบิลภาษาลาวที่ยังคงแพร่หลายอยู่ในภาคอีสาน ขณะที่ระบอบส.ป.ป.ลาวก็ลดความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ลาว-ไทย ที่จริงแล้วเนื้อหาในตำนานอุรังคธาตุกล่าวถึงการร่วมกันสร้างพระธาตุพนมโดยกษัตริย์ ๕ เมือง แสดงถึงการอยู่เหนือรัฐของศาสนา เหมือนกับหลายกรณีที่ความเชื่อทางศาสนาเชื่อมโยงรัฐให้เข้ามาสัมพันธ์กัน เช่น ตำนานมหาวงศ์เชื่อมโยงศรีลังกากับสยามในทางประวัติศาสตร์ หรือธรรมเนียมไหว้พระธาตุตามปีเกิดเชื่อมกลุ่มรัฐล้านนา พม่า และอินเดียเข้าเป็นดินแดนเดียวกันในทางศาสนา

ประวัติเมือง

พระธาตุอิงฮังนอกจากจะเป็นหนึ่งในพระธาตุที่ถูกกล่าวถึงในตำนานอุรังคธาตุแล้ว ยังเป็นสถานที่สำคัญในประวัติเมืองมุกดาหาร-สะหวันนะเขต พื้นที่มุกดาหาร-สะหวันนะเขต คงมีคนอาศัยมานานแล้ว และมีความรุ่งเรืองในยุคที่มีการสร้างพระธาตุพนม พระธาตุอิงฮังจนในสมัยอาณาจักรล้านช้างกษัตริย์ของล้านช้าง(เช่น ในสมัยพระโพธิสัตว์ราช และพระไชยเชษฐาธิราช) ได้บูรณะพระธาตุและถวายข้าทาสไว้ให้บำรุงรักษาพระธาตุ^๖ แต่ชุมชนบริเวณพระธาตุอิงฮังคงไม่ได้เป็นชุมชนใหญ่หรือครอบครองที่ดินกว้างขวางมากนัก ทำให้ผู้คนจากต่างถิ่นยังสามารถอพยพเข้ามาอยู่อาศัย และตั้งเมืองขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้เคียงได้อีก มีเรื่องเกี่ยวกับการตั้งเมืองมุกดาหารโดยเริ่มต้นจากกลุ่มคนจากถิ่นอื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกับพระธาตุอิงฮังอย่างน้อย ๒ เรื่อง

เรื่องแรกคือเรื่องการอพยพผู้คนจากน่าน้อยฮ้อยหนู เมื่อ พ.ศ.๒๐๑๐ โดยมีหม่อมบัวหลวง ซึ่งเป็นนายบ้านขึ้นต่อพระเจ้าแผ่นดินเวียงจันทน์เป็นผู้นำ หม่อมบัวหลวงได้พิจารณาว่า “อาตมาอยู่ในดงที่นี้ก็คงนานมาแล้ว ไม่มีอันใดจะเป็นที่พึ่ง ควรอาตมาจักพาลูกหลานยกครัวไปตั้งบ้านอยู่ที่ใกล้พระมหาธาตุอิงฮังที่พระเจ้าศรีธรรมโศภน แลพระเจ้าติจุกขุได้เอาพระสารีริกธาตุ ปลูกหลังพระพุทธองค์มาถาปณาไว้”^๗ กลุ่มคนอพยพได้ตั้งถิ่นฐานที่บ้านหลวงโพนสิมใกล้กับ

^๖ ธวัชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขงต่อความเป็นเมืองสุวรรณเขต ระหว่าง ค.ศ.๑๘๔๓-๑๘๕๕. หน้า ๑๑-๑๒.

^๗ พระภิกษุโร(หนูกร) ใจสุข.”ประวัติบ้าน,” ภาคผนวก ข ใน ธวัชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขงต่อความเป็นเมืองสุวรรณเขต ระหว่าง ค.ศ.๑๘๔๓-๑๘๕๕. หน้า๑๘๕-๑๘๖.

พระธาตุดิ่งฮ้าง “ปลูกดอกไม้ในไร่แลสวนก็เกิดดอกไม้บานงามแล้วก็เก็บไปบูชาพระธาตุดิ่งฮ้าง มิได้ขาด”^๘ หลังจากหม่อมบ่าวหลวงเสียชีวิตแล้ว ลูกของหม่อมบ่าวหลวงคือบ่าวคำสิงห์ และ บ่าวสิมพลี ได้นำผู้คนออกมาตั้งบ้านเมืองแยกมาจากบ้านโพนสิมในบริเวณใกล้เคียงอีกหลาย แห่ง เช่นบ้านท่าแร่(บริเวณตอนใต้ของตัวเมืองสหัสวันนะเขตในปัจจุบัน) บ้านท่าสะโน และ ซ้ำมมาทางฝั่งขวามี บ้านชะโนด หว่านใหญ่ หว่านน้อย หนองผือ นาดี และมุกดาหาร^๙ ตำนานเรื่องนี้จึงเป็นความทรงจำเกี่ยวกับที่มาของบ้านต่าง ๆ สองฝั่งโขงในบริเวณมุกดาหาร สหัสวันนะเขตว่ามีที่มาเดียวกัน โดยมีหม่อมบ่าวหลวง และลูกหลานเป็นบรรพบุรุษผู้นำชุมชน

ประวัติเมืองอีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องที่แพร่หลายมากกว่าและเป็นประวัติเมืองที่เชื่อมโยง มาถึงปัจจุบัน คือเรื่องของพระครูโพนสะเม็กนำผู้คนจากอาณาจักรเวียงจันทน์อพยพลงมาทางใต้ และได้สถาปนาอาณาจักรจำปาสักขึ้น เนื่องจากหลังรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าสุริเยศวร ศาธรรมิกราชซึ่งสวรรคตเมื่อ พ.ศ.๒๒๓๘ ไม่มีโอรสสืบราชสมบัติทำให้เกิดความขัดแย้งกันในหมู่ ราชวงศ์ และข้าราชการ

ในช่วงที่พระยาเมืองจันทเสนาบดีผู้ใหญ่มีอำนาจปกครองเวียงจันทน์ พระครูโพนสะ เม็กซึ่งมีความขัดแย้งกับพระยาเมืองจัน และได้ช่วยเจ้าหญิงสุมังคลาพระธิดาของพระเจ้าสุริเย ศวรศาให้หนีจากการคุกคามของพระยาเมืองจัน พระครูจึงได้พาญาติโยมหนีออกจากเวียง จันทน์ลงไปทางใต้ และได้ส่งสอนผู้คนบริเวณชายขอบต่อแดนล้านช้าง-กัมพูชาเกิดความ เลื่อมใส ยกย่องพระครูโพนสะเม็กให้เป็นผู้นำแต่เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ จึงได้เชิญเจ้าหน่อ กษัตริย์โอรสของพระนางสุมังคลาขึ้นเป็นกษัตริย์ของนครจำปาสักปกครองผู้คนทั้งหลายแทน

ประวัติของพระครูโพนสะเม็กยังได้กล่าวว่าหลังจากสถาปนาเจ้าหน่อกษัตริย์ขึ้นเป็น กษัตริย์จำปาสักแล้ว ท่านได้เดินทางขึ้นมาปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมอยู่เสมอ จนเมื่อท่าน มรณภาพเมื่ออายุ ๙๐ ปีเมื่อ พ.ศ.๒๒๖๓ อัฐิของท่านส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่เจดีย์วัดธาตุผู้่น นคร จำปาศักดิ์ อีกส่วนหนึ่งบรรจุไว้ที่เจดีย์ช้างพระธาตุพนม^{๑๐}

ญาติโยมสานุศิษย์ของพระครูโพนสะเม็กเป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งเมืองต่างๆ ซึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรจำปาสัก ในส่วนของประวัติเมืองมุกดาหารเริ่มจากเจ้าจันทรสूरีย วงษ์ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์เวียงจันทน์ ได้นำผู้คนมาตั้งเมืองที่บ้านโพนสิม ใกล้กับพระ ธาตุดิ่งฮ้าง บุตรหลานต่อมาได้ย้ายไปตั้งเมืองพิน เมืองนอง เมืองเซโปน และเมืองมุกดาหาร

ผู้ตั้งเมืองมุกดาหารคือเจ้าจันทกนิทรีบุตรของของเจ้าจันทรสूरียวงษ์ ซึ่งเป็นผู้ปกครอง บ้านโพนสิมต่อจากบิดา จนถึงพ.ศ.๒๓๑๐ มีนายพรานข้ามแม่น้ำโขงไปพบเมืองร้างอยู่บนที่

^๘ เรื่องเดิม. หน้า ๑๘๖.

^๙ อวิชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขงต่อความเป็นเมือง สุวรรณเขต ระหว่าง ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๕๙. หน้า ๒-๕.

^{๑๐} ลีลา วีระวงส์. (๒๕๓๖). ประวัติศาสตร์ลาว. หน้า ๑๖๒-๑๖๔.

มีความอุดมสมบูรณ์ เจ้าจันทร์กนิรีได้ทราบจึงพาผู้คนย้ายเมืองจากโพนสิมมายังฝั่งขวาตั้งเป็นเมืองมุกดาหาร

เมื่อย้ายมาอยู่ทางฝั่งขวาบริเวณห้วยบังมุกไหลมาลงแม่น้ำโขงแล้ว ชาวบ้านได้พบพระพุทธรูปปูนองค์ใหญ่ และพระพุทธรูปเหล็กองค์เหล็กในบริเวณวัดร้างริมฝั่งโขง จึงได้สร้างวัดขึ้นใหม่คือวัดศรีมงคล(ปัจจุบันคือวัดศรีมงคลใต้)ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสอง แต่พระพุทธรูปเหล็กได้แสดงปาฏิหาริย์กลับไปอยู่ริมฝั่งโขงที่เดิม แม้จะอัญเชิญกลับมาไว้ในโบสถ์หลายครั้ง จนในที่สุดได้จมหายลงไปใต้น้ำเหลือแต่แท่นบูชาซึ่งยังเก็บรักษามาจนปัจจุบัน

ชื่อของเมืองมุกดาหารมีที่มาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือดวงแก้ว ที่แสดงปาฏิหาริย์ลอยจากต้นตาล ๗ ยอดริมฝั่งโขงในบริเวณเมืองมุกดาหาร และลอยไปเหนือลำน้ำโขงเกือบทุกคืนเจ้าจันทร์กนิรีจึงขนานนามว่า *แก้วมุกดาหาร*

เมืองมุกดาหารเป็นศูนย์กลางปกครองเมืองต่างๆ ที่ตั้งโดยลูกหลานของเจ้าจันทร์สุริยวงษ์ จนมีอาณาเขตไปติดเวียดนาม^{๑๑}

เมืองมุกดาหารที่ตั้งครั้งหลังนี้จึงเป็นเมืองในอาณาจักรจำปาสัก หลังจากย้ายเมืองมาทางฝั่งขวาได้ประมาณ ๒๐ ปีตรงกับสมัยธนบุรี สยามได้ยกกองทัพขึ้นมาปราบปรามหัวเมืองลาวตั้งแต่จำปาสัก เวียงจันทน์ ถึงหลวงพระบางให้เป็นเมืองขึ้นของสยาม มุกดาหารเปลี่ยนสภาพจากเมืองในอาณาจักรจำปาสักมาเป็นเมืองที่ขึ้นต่อธนบุรี และกรุงเทพฯ ในเวลาต่อมา เจ้าจันทร์กนิรี ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยาจันทร์ศรีสุราชอุปราชามันทาทูราช และได้พระราชทานนามเมืองว่ามุกดาหาร

หลังจากเปลี่ยนมาขึ้นต่อกรุงธนบุรี-กรุงเทพฯ มุกดาหารยังคงใช้ระเบียบการปกครองแบบลาวคือตั้งตำแหน่งข้าราชการตามแบบลาวตามเดิม มีอาชญาสี่คือเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เป็นกรมการเมืองชั้นผู้ใหญ่ และยังมีท้าวเพี้ยกรมการเมืองแบบลาว เช่น เมืองแสน เมืองจันทน์ เมืองกลาง ฯลฯ

เจ้าเมืองมุกดาหารยังร่วมกับเจ้าเมืองนครพนม และเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์สร้างถนนและสะพานข้ามแม่น้ำโขงมายังพระธาตุพนม พร้อมทั้งจัดงานฉลองสะพานที่สร้างขึ้น และยังได้ร่วมกันยกยอดฉัตรทองคำที่องค์พระธาตุพนม แทนของเก่าที่หักชำรุด ในแง่หนึ่งอาจจะอธิบายได้ว่าเป็นความพยายามของเจ้าอนุวงศ์ที่พยายามรวมเมืองลาวต่างๆ ให้กลับเป็นเอกภาพเหมือนก่อน แต่ในอีกแง่หนึ่งก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในทางศรัทธาของคนสองฝั่งโขงอยู่เหนืออำนาจการปกครอง เมืองมุกดาหารและนครพนมแบ่งเขตแดนกันที่หน้าพระธาตุพนมพอดี ทั้งสองเมืองจึงทำหน้าที่ร่วมกันดูแลพระธาตุและชุมชนข้าพระธาตุ คือกลุ่มผู้ดูแลพระธาตุโดยได้รับสิทธิไม่ต้องเสียส่วย หรือเกณฑ์แรงงานอื่นๆ

^{๑๑} สุรจิตต์ จันทรสาขา. (๒๕๔๓). เมืองมุกดาหาร. หน้า ๑-๓.

เมื่อมุกดาหารเปลี่ยนมาขึ้นกับกรุงเทพฯ กษัตริย์ที่กรุงเทพฯเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าเมืองและกรมการเมืองผู้ใหญ่ โดยจะตั้งตามลำดับตระกูลผู้ปกครองเมือง คือมักจะตั้งอุปฮาดซึ่งเป็นบุตรของเจ้าเมืองที่เสียชีวิตเป็นเจ้าเมือง และตั้งบุตรของเจ้าเมืองเป็นอุปฮาดต่อไปตามลำดับ มีการสร้างความสัมพันธ์ทางพิธีกรรม เช่น เจ้าเมืองกรมการเมืองมุกดาหารจะต้องไว้ทุกข์เมื่อ กษัตริย์หรือราชวงศ์องค์สำคัญสิ้นพระชนม์ มีคำสั่งถึงเจ้าเมืองให้ปกครองผู้คนโดยน้ำใจโอบอ้อม ให้ดูแลบำรุงวัดวาอารามและพระสงฆ์ “...ถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารทก็ให้พระจันทร์สุริยวงศ์, พระอุปฮาด, ราชวงศ์, ราชบุตร ท้าวเพี้ยทั้งปวงพร้อมกัน ณ วัดวาอารามจำเพาะพระภักดิ์ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้าบ้ายหน้าต่อกรุงเทพมหานคร กราบถวายบังคม สมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวรับพระราชทานน้ำพิพัฒน์สัจจาปีละ ๒ ครั้งตามอย่างธรรมเนียมจทุกปีสืบไป”^{๑๒}

หลังจากเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ กรุงเทพฯแทรกแซงการดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองมุกดาหารโดยการตั้งเจ้าหนุโอรสของเจ้าอุปราช(ติสสะ) แห่งเวียงจันทน์ มาเป็นเจ้าเมืองมุกดาหาร เจ้าอุปราช(ติสสะ)เป็นอุปราชเมืองเวียงจันทน์สมัยเจ้าอนุวงศ์แต่ไม่ได้ร่วมทำการกบฏด้วย จึงได้รับการชุบเลี้ยงจากกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๔๐๘ หลังจากเจ้าเมืองมุกดาหารเดิมคือพระจันทร์สุริยวงศ์(พรหม)ถึงแก่กรรม เจ้าหนุได้รับการแต่งตั้งเป็น เจ้าจันทรเทพสุริยวงศ์ เจ้าเมืองมุกดาหาร โดยได้รับพระราชทานเครื่องยศเหมือนเจ้าเมืองประเทศราช และได้รับมอบหมายให้ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเหมือนกับเจ้าประเทศราชด้วย แต่เจ้าหนุเมื่อมารับราชการประพฤตินิยมมีข้อขัดแย้งกับท้าวเพี้ยขุนนางในเมืองมุกดาหาร จนมีการร้องเรียนมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อสอบสวนแล้วจึงปลดจากตำแหน่ง และให้ตระกูลเจ้าเมืองเดิมขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน แต่ยังคงให้มุกดาหารส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองให้กรุงเทพฯ ต่อไป^{๑๓}

เมืองมุกดาหารมีหน้าที่ส่งส่วย ผลเร็ว(พืชล้มลุกผลเป็นสินค้าส่งไปขายเมืองจีน ชาวบ้านไม่ได้ปลูกเร็วแต่หาเอาในป่า) หรือเงินแทนผลเร็วให้กรุงเทพฯ และยังได้รับมอบหมายให้สืบข่าวทางด้านเวียดนามที่กำลังพยายามมีอิทธิพลเหนือหัวเมืองลาวทั้งหลายอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ราชสำนักกรุงเทพได้มีคำสั่งให้มุกดาหารกวาดต้อนผู้คนเผ่าต่างๆ ทางฝั่งซ้ายข้ามมาอยู่ทางฝั่งขวาไม่ให้เป็นประโยชน์แก่เวียดนาม “ถ้าพบปะญวนออกมาเที่ยวตัดไม้ตัดหวายตั้งทำไร่เนาทำมาหากินอยู่ที่แห่งใดตำบลใดก็ให้จับกุมเอาตัวอายญวนลงไปกรุงเทพฯ”^{๑๔} นอกจากนี้ยังเรียกเกณฑ์คน สัตว์ อาวุธและเสบียงเข้าในกองทัพสยามตั้งแต่สงครามเจ้าอนุวงศ์ จนถึงช่วงปราบฮ่อที่เกิดจากกบฏในจีนถูกราชวงศ์ชิงปราบปราม จึงหนีเข้ามาทางเวียดนาม

^{๑๒} เรื่องเดิม. หน้า ๑๑-๑๒. อ้างเอกสาร ร.๓ จ.ศ.๑๒๐๖ เลขที่ ๓๓ หอสมุดแห่งชาติ.

^{๑๓} เรื่องเดิม. หน้า ๒๕-๒๗.

^{๑๔} เรื่องเดิม. หน้า ๑๓. อ้างเอกสาร ร.๓ จ.ศ.๑๒๑๑ เลขที่ ๑๑๒ หอสมุดแห่งชาติ.

และลาวตอนเหนือตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๑๕ รวบรวมกำลังเป็นกลุ่มโจรก่อความเดือดร้อนให้ผู้คนในบริเวณดังกล่าว ทำให้สยาม และฝรั่งเศสซึ่งในขณะนั้นเข้ามาปกครองเวียดนามเป็นอาณานิคม ทั้งสองฝ่ายต่างก็พยายามมีอิทธิพลเหนือดินแดนลาวจึงได้ส่งกองทัพเข้ามาปราบปรามพวกฮ่อ

ในเวลาที่หัวเมืองลาวต่างๆอยู่ใต้อำนาจสยาม สยามได้พยายามเพิ่มอำนาจควบคุม ด้วยมาตรการต่างๆ เช่นการสักเลข การส่งข้าหลวงไปควบคุมการปกครอง โดยจัดกลุ่มหัวเมืองลาวออกเป็น ๔ กลุ่ม เมืองมุกดาหารอยู่ในกลุ่มหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ ในพ.ศ. ๒๔๓๓ อย่างไรก็ตาม “การปกครองของสยามต่อหัวเมืองลาวในสมัยนั้น ก็ไม่ผิดแผกแตกต่างไปจาก ประเพณีการปกครองของลาวมาตั้งแต่เดิมเลย ข้าหลวงสยามที่มาปกครอง ก็มีแต่คอย สอดส่องดูแลการเคลื่อนไหว การก่อจลาจลหรือการก่อกบฏต่อรัฐบาลสยามเท่านั้น”^{๑๕}

ระหว่างที่สยามพยายามเพิ่มอำนาจเหนือดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงนั่นเองที่ทำให้เกิดข้อขัดแย้งกับฝรั่งเศสที่กลายเป็นผู้ปกครองเวียดนามและต้องการมีอำนาจเหนือดินแดนลาว เช่นเดียวกัน นำไปสู่วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.๒๔๓๖) ฝรั่งเศสนำเรือรบเข้ามาในกรุงเทพฯ และบังคับให้สยามยอมรับสิทธิของฝรั่งเศสเหนือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

สยามเปลี่ยนวิธีการจัดการปกครองดินแดนใหม่ยกเลิกระบบพื้นเมืองตำแหน่ง เจ้าเมือง, อุปฮาด, ราชวงศ์, ราชบุตร และให้มีผู้ว่าราชการเมือง, ปลัดเมือง, ยกกระบัตรเมือง และผู้ช่วยราชการเมืองเหมือนกันทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ.๒๔๔๑^{๑๖} เมืองมุกดาหารรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบอบรัฐสมัยใหม่ของสยาม และถูกเปลี่ยนเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัด นครพนมใน ๘ ปีต่อมา หลังจากเป็นอำเภอมุกดาหารในจังหวัดนครพนมอยู่ ๗๕ ปี มุกดาหารได้ยกฐานะเป็นจังหวัดในปี พ.ศ.๒๕๒๕^{๑๗}

ดินแดนฝั่งตรงข้ามของเมืองมุกดาหาร ฝรั่งเศสได้ตั้งเมืองสะหวันนะเขตขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เมืองสะหวันนะเขตเป็นเมืองสำคัญในระบอบอาณานิคมของฝรั่งเศส เป็นเมืองหลวงของแขวงสะหวันนะเขต ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่เคยอยู่ใต้การปกครองของมุกดาหาร เป็นเมืองศูนย์กลางคมนาคม มีการเดินเรือรถไฟจากลาวใต้ขึ้นไปหลวงพระบาง โดยมีสะหวันนะเขตเป็นท่าที่เรือจะแวะจอด มีถนนสาย ๙ จากเวียงจันทน์มาเชื่อมกับถนนสาย ๑๓ ที่ทอดเป็นแนวเหนือ-ใต้ตามแนวแม่น้ำโขงจากจำปาศักดิ์ถึงเวียงจันทน์ และต่อไปถึงหลวงพระบาง^{๑๘} ยังมีโรงพยาบาลที่ฝรั่งเศสตั้งขึ้นในเมืองด้วย ชาวมุกดาหารรุ่นอายุ ๗๐ ปีจะจำได้ว่าคนฝั่งขวาต้องข้ามไปขึ้นเรือโดยสาร หรือเข้าโรงพยาบาลของฝรั่งเศสทางฝั่งซ้าย ปัจจุบันนี้สะหวันนะเขตเป็นเมืองใหญ่อันดับสองของลาวรองจากเวียงจันทน์

^{๑๕} สิลลา วีระวงส์. (๒๕๓๖). เล่มเดิม. หน้า ๒๖๖.

^{๑๖} สุรจิตต์ จันทรสชา. (๒๕๔๓). เรื่องเดิม. หน้า ๓๖.

^{๑๗} เรื่องเดิม. หน้า ๘๘.

^{๑๘} ธวัชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). เรื่องเดิม. หน้า ๗๑-๗๖.

เรื่องประวัติเมืองทั้งสองเรื่องเป็นเรื่องที่ยังเล่าสืบต่อกันอยู่ทั้งสองฝั่งโขง โดยเฉพาะตอนต้นเรื่องที่เป็นเรื่องการอพยพมาตั้งต้นที่บ้านโพธิ์สุมใกล้พระธาตุอิงฮัง ก่อนที่จะขยายไปเป็นบ้านเมืองต่างๆ

ตำนานเรื่องหม่อมบัวหลวงนำผู้คนอพยพจากน่าน้อยอ้อยหนู่ที่พระภูสีสโร หนองโจสุข วัดมะโนภิรมย์ มุกดาหาร(ขณะที่เขียนเป็นจังหวัดนครพนม) ได้เขียนเอาไว้ในประวัติบ้าน ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำโขง ที่เริ่มต้นจากหม่อมบัวหลวงที่บ้านโพธิ์สุม เล่าเรื่องของญาติพี่น้องทั้งสองฝั่งโขง โดยถือความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นสำคัญ ไม่ได้แบ่งแยกโดยชาติ ผู้เขียนได้เล่าความเป็นไปของเชื้อสายของหม่อมบัวหลวงที่ยังเป็นผู้นำชุมชนรับราชการทั้งทางฝั่งไทย และในระบอบอาณานิคมฝรั่งเศส พระภูสีสโร ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในคำนำว่าเรื่องนี้เขียนขึ้นเพื่อ “ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้อ่านได้ฟังได้รู้ประวัติ...โพธิ์สุมสุวรรณเขตร์ มุกดาหาร ทำชะโน ชะโนด หวานน้อยหวานใหญ่ หนองผือ นาดี เหล่านี้ ชาวเราทั้งหลายคณะนี้เป็นญาติพี่น้องสายโลหิตอันเดียวกัน”^{๑๔}

ส่วนประวัติเมืองเรื่องเจ้าจันทรสूरियวงษ์ พาผู้คนมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโพธิ์สุมก่อนจะย้ายไปที่มุกดาหาร มีเล่าอยู่ในเอกสารบันทึกคำให้การประวัติเมืองมุกดาหาร(พ.ศ.๒๔๔๐) โดยพระยาศรีวงษ์ประวัติ(เมฆ จันทรสาขา) เจ้าเมืองมุกดาหาร และยังมีเอกสารว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญของมุกดาหาร และ เมืองสำคัญอื่นๆที่เกี่ยวข้องในโบราณจารึกพงศาวดารเมืองมุกดาหาร คุณสุรจิตต์ จันทรสาขาซึ่งเป็นผู้สืบสายตระกูลของเจ้าจันทรสूरियวงษ์ได้เรียบเรียงประวัติเมืองมุกดาหาร โดยใช้เอกสารข้างต้นรวมกับหนังสือโต้ตอบระหว่างมุกดาหารกับกรุงเทพฯ เป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเมืองมุกดาหาร(๒๕๔๓) ซึ่งเป็นเนื้อหาเดียวกันกับที่พิมพ์ในหนังสือ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดมุกดาหาร ที่จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ(พ.ศ. ๒๕๔๒) โดยกรมศิลปากร และยังเป็นเรื่องเดียวกับประวัติเมืองที่แสดงในหอแก้วซึ่งเป็นหอชมวิวสองฝั่งโขง และพิพิธภัณฑ์ซึ่งกลายเป็นสถานที่สำคัญของเมืองมุกดาหารในปัจจุบัน ประวัติเมืองฉบับนี้จึงเป็นความทรงจำที่ถูกลืมทอดมากที่สุด

ประวัติเมืองเรื่องของเจ้าจันทรสूरियวงษ์ฉบับของฝั่งไทยจึงเป็นเรื่องที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมุกดาหารกับกรุงเทพฯ จนกระทั่งถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทศบาล โดยมองว่ามุกดาหารเป็นส่วนหนึ่งของสยามตั้งแต่ที่เปลี่ยนไปขึ้นกับกรุงเทพฯ แทนจำปาศักดิ์ แสดงรายละเอียดการแต่งตั้งเจ้าเมือง และกรรมการเมืองโดยกรุงเทพฯ การพระราชทานสิ่งของแก่กรรมการเมืองมุกดาหาร คำสั่งที่กรุงเทพฯมีต่อมุกดาหาร ท้าวเพี้ยของมุกดาหารเป็นข้าราชการของสยาม ดังนั้นมุมมองในเรื่องจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียว

^{๑๔} พระภูสีสโร หนองโจสุข. (ม.ป.ป). ประวัติบ้าน. ภาคผนวกใน ตรีชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). เรื่องเดิม. หน้า ๑๘๔.

กับกรุงเทพฯ “ราชอาณาจักรไทยต้องสูญเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง(ดินแดนลาว)ให้แก่ฝรั่งเศส เมืองมุกดาหารต้องสูญเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง(แขวงสุวรรณเขต) โดยเสียดินแดนไปถึง ๓ ส่วนคงเหลือดินแดนอยู่ในปัจจุบันเพียง ๑ ส่วน”^{๒๐}

ขณะที่เรื่องเล่าของฝั่งลาวให้ความสำคัญกับจุดเริ่มต้นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านโพธิ์ลิ้ม และเรื่องของการตั้งเมืองสะหวันนะเขต โดยไม่เน้นเรื่องของมุกดาหารและความสัมพันธ์กับกรุงเทพฯ สำหรับทัศนคติทางฝั่งลาวแล้ว ลาวสืบเนื่องมาจากอาณาจักรล้านช้างที่เป็นหนึ่งเดียวกัน การแตกแยกเป็นหลายส่วนทำให้ลาวอ่อนแอจึงถูกรุกรานยึดครอง การยึดครองลาวของสยามจึงไม่ต่างจากการกระทำของฝรั่งเศส การที่ฝรั่งเศสตกลงแบ่งเขตแดนกับสยามโดยใช้แม่น้ำโขงจึงเป็นการเสียดินแดนของลาวเช่นเดียวกัน

คนลาว คนไทย ประวัติศาสตร์ลาว ประวัติศาสตร์ไทย

การยึดถือประวัติศาสตร์ชาติไทยแบบเสียดินแดน หรือประวัติศาสตร์ชาติลาวแบบเสียดินแดน ต่างก็แฝงนัยไม่ยอมรับความชอบธรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง การที่ฝั่งซ้ายไม่ได้รวมเป็นส่วนหนึ่งของสยาม เกิดจากการกระทำอันไม่ชอบธรรมของฝรั่งเศส(สยามเสียดินแดน) ดังนั้นเรื่องที่ชอบธรรมคือฝั่งซ้ายควรจะเป็นส่วนหนึ่งของสยาม หรือการที่ฝั่งขวาสมควรจะเป็นดินแดนลาว ตกเป็นดินแดนของสยามเป็นเพราะการกระทำที่ไม่ชอบธรรมของสยามกับฝรั่งเศส(ลาวเสียดินแดน) ดังนั้นเรื่องที่ชอบธรรมคือฝั่งขวาควรจะเป็นส่วนหนึ่งของลาว เลยไปถึงว่าคนลาวจริงๆแล้วควรจะเป็นคนไทย หรือคนไทยอีสานจริงๆแล้วควรจะเป็นคนลาวหรือไม่

ทำไมคนมุกดาหาร กับสะหวันนะเขตที่สืบเชื้อสายมาจากคนกลุ่มเดียวกันจึงกลายเป็นทั้งคนไทย และคนลาว หากเราเชื่อว่าความเป็นลาว ความเป็นไทยสืบทอดกันแบบพันธุกรรม เรื่องนี้ก็ผิดปรกติอย่างยิ่ง และคงต้องถกเถียงกันต่อไปว่าอะไรที่ผิดปรกติ แต่มันจริงหรือที่ความเป็นชาติ และความทรงจำของประวัติศาสตร์ชาติสืบทอดกันแบบพันธุกรรม

คนไทยทุกวันนี้ ไม่ว่าจะคนไทยจีน ไทยลาว ไทยมอญ หรือไทยไท ต่างก็มองว่าอยุธยาคือประวัติศาสตร์ของเรา เราสืบทอดความเป็นไทยมาจากคนสมัยอยุธยา แต่คนอยุธยาเมื่อตอนเสียกรุงฯจำนวนมากถูกกวาดต้อนไปพม่ากลายเป็นบรรพบุรุษของคนพม่าทางสายเลือด ธนบุรีและกรุงเทพฯถูกสร้างขึ้นโดยคนชายขอบหลายหมู่เหล่า ที่พยายามสร้างอยุธยาขึ้นมาใหม่ ถือว่าตนเองเป็นเป็นผู้สืบทอดทางอุดมการณ์ และประวัติศาสตร์จากอยุธยา

^{๒๐} สุรจิตต์ จันทรสชา. (๒๕๔๓). เรื่องเดิม. หน้า ๖๑.

ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ลาวถูกสร้างขึ้นมาในกระบวนการสร้างชาติ ความเป็นเอกภาพของชาติเป็นเรื่องที่ถูกถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญ เอกลักษณ์ของชาติ รวมไปถึงประวัติศาสตร์จึงเป็นการครอบงำจากอำนาจศูนย์กลาง เรียกร้องให้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองปรับเอกลักษณ์ และยอมรับประวัติศาสตร์ของส่วนกลาง เป็นไปได้หรือไม่ว่าคนไทยและคนลาวต่างก็ถูกสร้างขึ้นในกระบวนการสร้างชาติซึ่งเกิดขึ้นหลังการเสียหรือได้ดินแดน

ประวัติศาสตร์ชาติที่เน้นความเป็นเอกภาพของชาติ ขจัดความแตกต่างภายใน เกิดขึ้นเพื่อรับใช้สถานการณ์ในช่วงของการสร้างชาติ และดำรงอยู่ในช่วงสงครามเย็นที่มีความขัดแย้งระหว่างประเทศสองฝั่งโขง ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องการเอกภาพในหมู่ประเทศเพื่อนบ้าน ประวัติศาสตร์ที่ข้ามพรมแดนของชาติ ทำความเข้าใจอดีตที่มีร่วมกัน น่าจะตอบรับกับสภาพในปัจจุบันมากขึ้น ผู้รู้ในท้องถิ่นได้บุกเบิกเสนอเรื่องเล่า ตั้งประเด็น ไว้ให้นักประวัติศาสตร์รุ่นหลังได้สานต่อ หรือถกเถียง หากท้องถิ่นสามารถเสนอความทรงจำเกี่ยวกับตนเอง ที่ไม่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติ อาจเป็นหน้าที่ของประวัติศาสตร์ชาติที่จะปรับตัวให้ครอบคลุมประวัติศาสตร์-ความทรงจำของท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (๒๕๔๘). *ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (๒๕๔๒). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธวัชชัย พรหมณะ. (๒๕๔๕). *ความสำคัญของการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ในลุ่มแม่น้ำโขงต่อความเป็นเมืองสุวรรณเขต ระหว่าง ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๕๔*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์. (๒๕๕๓). *ประวัติศาสตร์ลาว*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า.
- วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร
- ลีลา วีระวงส์. (๒๕๓๙). *ประวัติศาสตร์ลาว*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุรจิตต์ จันทรสภา. (๒๕๔๓) *เมืองมุกดาหาร*. ม.ป.ท.
- อุดร จันทวัน. (๒๕๔๗). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอุรังคธาตุนิทาน : ภาษาทางศาสนาและอิทธิพลต่อสังคม*. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนดุขฎิบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.